

УДК 502.1:271.2-1

504.61:271.2-1

DOI: 10.5937/sabornost2014013M

Оригинални научни рад

Игнатије Мидић*

Универзитет у Београду, Православни богословски факултет, Београд

Хришћанско-православни поглед на свет и еколошки проблем

Abstract: Загађење животне средине и бесповратно уништавање природе је постао начин живота савременог света. Последице тога су очигледно трагичне по живот људи и по опстанак читаве планете Земље. Овај чланак има за циљ да одговори на питање: шта може православна Црква да учини да се овај проблем заустави, ако већ не може да поврати изгубљено? Да би одговорио на ово питање, аутор најпре анализира који су узроци еколошке катастрофе, а затим нуди теолошки одговор на постављену проблематику.

Key words: еколошки проблем, екологија, теологија, Евхаристија, природа, спасење.

Увод

Загађење животне средине и бесповратно уништавање природе је постао начин живота савременог света. Последице тога су очигледно трагичне по живот људи и по опстанак читаве планете Земље. Шта може православна Црква да учини да се овај проблем заустави, ако већ не може да поврати изгубљено? Да бисмо одговорили на ово питање, потребно је најпре да видимо који су узроци еколошке катастрофе. Да бисмо лечили једну болест, потребно је да најпре успоставимо тачну дијагнозу болести. А после ћемо видети која лековита средства може да понуди Православна традиција и њен начин живота у залечењу тешко оштећене и рањене човекове животне средине.

Узроци еколошког проблема

Већ много векова уназад западноевропски човек је почео да посматра себе као индивидуу обдарену интелектом која је постављена у односу на природу и своје окружење као независни субјект. Савремени човек природу која га окружује посматра и доживљава као објект у односу на себе кога он

* ignatije@bfspec.bg.ac.rs

истражује да би га искористио ради унапређења квалитета свог свакодневног живота. На основу овога развила се наука у западноевропском свету. Она користи аналитички метод истраживања природе и своја опажања и закључке претаче у конструисање машина којим искоришћава природу ради побољшања животног стандарда људи. Од проналаска и конструисања парне машине, авиона, телеграфа, телефона, као и других проналазака па све до открића електричне енергије и савремене технологије, наука и њени плодови које можемо назвати једним именом „техника и технологија“ толико муњевито напредују да се свакодневно појављују нове и нове машине и алати за производњу и искоришћавање природе. Оно што је још карактеристично за савремену науку, поред свега овога што смо набројали, то је да се она од великог броја научника и обичних људи који им верују приказује великим делом на штету хришћанске религије. Сва научна достигнућа већина научника користи да покаже да Бог није творац света, већ да су Земља и сав живот на њој вечни и самобитни и без икаквог утицаја Бога или било каквих натприродних сила. За њих су постојање живота и природних врста случајни догађаји без икаквог крајњег циља, а у последње време човек научник посматра себе као апсолутног господара природе и живота и да од њега зависи све. Ово доводи то тога да савремени човек мисли да ће он науком и својим силама апсолутно контролисати природу и живот и да ће на крају сам створити рај на земљи. Шта је, међутим, реална последица развоја науке и технике и оваквог њиховог схватања?

Захваљујући савременој техници и технологији, производња свега у свету која потиче из природних ресурса толико брзо расте, а са њом муњевито расте и искоришћавање природе, да не оставља довољно времена да се обнове природни ресурси. Будући да су прохтеви човека као јединке у односу на квалитет његовог индивидуалног живота незасити, свакодневно се намеће захтев за све већим повећањем производње свега. Јер, савремени човек је постао неконтролисани потрошач свега и зато он захтева све већу и већу производњу. Да би лакше задовољио своје индивидуалне прохтеве, човек се удружује у синдикате и образује државне заједнице које имају за циљ да обезбеде срећу и угодан живот човека као појединца.

Искоришћавање природе ради задовољења све већих потрошачких прохтева савременог човека на овај начин оставља на њој толико дубоке ране од којих природа апсолутно не може више да се обнови у појединим сегментима. Отуда настаје општа трка и борба, и то не само међу државама и нацијама, него и између појединаца унутар једне државе, за присвајање све већих природних ресурса Земље. Резултат тога су све чешћи сукоби и ратови међу државама и нацијама око контролисања природних ресурса. Ратови опет доводе до трке у наоружању и у складу с тим производњу и коришћење нуклеарне енергије за производњу нуклеарног наоружања, а та енергија је дефинитивно и највећа опасност за уништење целокупног живота на планети Земљи.

Истовремено, индустријска производња не само да мења, искоришћава и троши природу, већ оставља за собом толико отровног отпада и ђубрета и загађења која трајно разједају и уништавају природу. Ту посебно треба указати на нуклеарни отпад, као и на медицински, који не само да немају више где да се одлажу, већ представљају потенцијалну опасност тровања и уништења свега што је живо на Земљи.

Последице загађења и уништавања природе су видљиве не само на природи у виду климатских промена и великих природних катастрофа, већ и у односу на човека. Загађење природе неминовно се одражава и на тровање људског организма. Зато се појављују нове и све теже болести против којих човек није више у стању да се бори упркос развоју науке и технике, као и технологије. Ово указује на то да је човек саставни део природе и дели исту судбину с њом. Тачније, однос човека према природи је његов однос према сопственом телу и животу. Све ово је евидентно у савременом свету и ако се нешто не промени последице ће бити трагичне и смртоносне, како за целокупну природу, тако и за људски род. Али како ово променити кад смо са оваквим начином живота дошли до једног зачараног круга смрти из кога изгледа нема изласка? Смањење потрошње би неминовно довело до смањења производње. Ову потоњу неизоставно би пратило смањење запослености а самим тим би довело милионе људи на руб егзистенције. То би, наравно, водило у крваве револуције и ратове међу народима. Зато политичари многих држава нерадо слушају о еколошком проблему, чак га и игноришу, јер би евентуално смањење индустријске производње ради очувања животне средине неминовно довело до умањења прихода грађана и довело би у питање статус и позицију њих као политичара. Како онда спречити еколошку катастрофу? Мали су изгледи да ће се преласком на производњу енергије из обновљивих извора, као што су Сунце, ветар и тс., трајно решити еколошки проблем. Чини нам се да је потребно радикално променити схватање човека о другом човеку, природи, како би се променио садашњи начин живота и како би човек од потрошача постао заштитник и чувар природе. У чему може Православна Црква, на основу свога искуства и погледа на свет и човека, да допринесе да се промени садашњи менталитет човека и да он од потрошача постане чувар природе, а самим тим и у очувању планете Земље и живота на њој?

Православни поглед на човека и природу

Православна Црква и њен начин живота као и њено виђење истинског постојања света и човека, утемељени су на есхатолошкој визији света и човека. Свет и човек су дело љубави Божије. Бог их је створио ни из чега са посебним циљем. Последња реалност коју је Бог наменио човеку и свету је, на основу Откривења, сједињење, заједница свих људи и природе са Богом Оцем посредством Господа Исуса Христа и садејством Светог Духа

и њихов вечни живот (уп. 1Кор 15, 23–28; Мт 25, 31 и даље; Лк 6, 20–23). Наравно, ако то и човек жели јер Бог не врши насиље над човеком. Та визија је отелотворена у Литургији, тј. у Тајни Евхаристије која је пре свега сабрање људи и природе око Христа и сједињење с Њим и међу собом. Литургија се не служи за једног човека нити може да је служи један човек. Она је заједничко дело многих људи и Бога. Истовремено на Литургији се освећује целокупна природа у виду освећења хлеба, вина, воде и др. Шта нам Литургија показује у односу на истинско постојање човека и природе, на њихов начин живота, као и на њихов узајамни однос?

Човек виђен из есхатолошке а самим тим и из литургијске перспективе није индивидуа, није сам себи довољан, већ је биће заједнице. Тачније, човек је за разлику од свих других створених бића створен да буде личност. Међутим, човек је личност само у заједници слободе, љубави с Богом, другим човеком и природом. Искуство љубави према другом човеку указује на следеће чињенице које се односе на личност и које је конституишу: Прво, кад волите неког слободно, то биће постаје за вас посебно и непоновљиво, тј. постаје личност. Они које не волимо за нас и не постоје. Друго, биће које волите постаје за вас толико драгоцено да не можете да замислите своје постојање без њега. Ово указује на то да човек сам за себе није човек, не може да постоји као личност ако је сам, тј. индивидуа, већ једино у заједници с другим. Треће, кад вас тај други воли онда и ви постајете непоновљива личност; имате утисак да сте најважнији на свету, тј. да сте као Бог од кога зависи постојање тога који вас воли. Четврто, лична, љубавна заједница човека с другим човеком истовремено чини и свет који нас окружује да постоји и да буде непоновљив. Јер у личној заједници човека с другим човеком и природа која их окружује постаје драгоцена и непоновљива. Постаје и она као личност. Зато човек који воли и који је вољен истовремено воли и читав свет.¹ Дакле, човек је личност само кад је у заједници слободе, љубави с другим човеком. Ова констатација нас уводи у једну другачију онтологију, у онтологију заједништва, односа.

Релациона онтологија

Савремени човек види себе као непоновљиво лично биће у дељењу од других. Он доживљава слободу као слободу од другога, а не као слободу за другога. Други је за савременог човека непријатељ (пакао) а не извор постојања. Литургија, пак, показује супротно: човек је личност само уколико своју слободу изрази као љубав према другом човеку, као слободу за другога. Ово је због тога што је Литургија, као заједница многих људи које сједињује један човек, тј. епископ, откривење божанског начина постојања на који је и човек позван да се угледа, јер је створен „сличан“ Богу. На основу Христовог откривења Бога, као и по учењу Светих Отаца, Бог

¹ О овоме види наш чланак, Мидић, 2019, стр. 21–28.

је један али је заједница трију личности: Оца, Сина и Светог Духа. Свака личност је вечно и непоновљиво биће али само у заједници слободе с другом личношћу. Отац као личност је начело божанства и узрок је Свете Тројице и јесте то што јесте — Отац, зато што слободно, из љубави, рађа Сина и исходи Духа, тј. што је у вечној заједници са Сином и Духом. И Син и Дух су непоновљиве личности зато што су у вечној заједници слободе с Богом Оцем и међу собом. Истовремено и божанска природа постоји вечно на основу личне заједнице Оца, Сина и Духа. Личност као заједница је основа (ипостас) постојања божанске природе. Литургијска заједница човека са другим људима одсликава начин Божјег постојања и зато је од онтолошког значаја за човека. Заједница слободе човека с другим човеком је његово истинско постојање.

Сама заједница људи међу собом и са осталом природом мимо Бога, тј. мимо Христа и Литургије, не може људима и природи да осигура вечно постојање. И то из следећих разлога: на основу Откривења забележеног у Св. Писму Ст. Завета човек је створено биће. Створен је ни из чега као и остала природа. Човек је смртно биће зато што је створен ни из чега као и остала бића. Због тога човек не може да постоји сам, на основу своје природе. Једино је Бог бесмртан зато што је нестворен, вечан. Човек није Бог. Међутим, човек је створен да буде Бог, тј. створен је да превазиђе смрт и живи вечно. То међутим, човек не може да постигне сам на основу своје природе, нити пак само на основу заједнице с другим човеком (нпр. размножавањем). Човек може да постане Бог само у заједници с Богом. Зато је поред заједнице човека са другим човеком и природом потребна и заједница с Богом. Јер је Бог једини извор живота.

Међутим, човек као створено и ограничено биће, не може сам да оствари заједницу с Богом ако то прво Бог не учини. Бог је невидљив, несазнајан, неограничен за човека и човек не може да се сједини с Њим. Поседно ово није могао да учини после првородног греха и пада. У томе се састоји и сва важност силаска Сина Божјег у свет и његовог оваплоћења. Син Божји је постао човек Исус Христос да би у својој личности сјединио човека са Богом Оцем и да би дао могућност сваком човеку да се сједини с Богом. Дакле, да би човек као икона Божја постао подобан Богу, тј. да би живео вечно, потребно је не само да има заједницу с другим човеком, већ и са Богом у Христу. Ову заједницу човек може да оствари једино у Цркви, тј. у Литургији — у литургијској заједници. Јер у њој се открива Бог кроз човека, тј. у личности Исуса Христа. У Литургији Бог и човек су неодвојиви.

С друге стране човек је део природе. Као телесно биће његово тело је у непосредној вези с осталом природом. Од постојања целокупне природе директно зависи и постојање човека. Природа је извор човековог живота. Зато, као што смо већ рекли, у Литургији учествује и остала створена природа. Света Литургија се не може служити ако нема дарова природе у

њој: хлеба, вина, воде, уља и др. Централни догађај православне Литургије је освећење природе (дарова), призивом Светог Духа на њу. Природа је на основу литургијског виђења и искуства створена ни из чега и створена је за вечност, тј. са циљем да постоји вечно. Да би живела, потребно је да буде у односу са Богом, тј. потребно је да се сједини с Богом који је једини бесмртан и извор живота. Међутим, то сједињење с Богом природа не може да оствари сама, без човека. Човек је једини посредник између природе и Бога и он је тај који приноси или не приноси природу Богу. Управо ради тог сједињења природе с Богом, Бог је у почетку историје а на крају стварања створио човека сличним себи, „по икони и подобију“ свом. Створио га је слободним и дао му је власт над природом. Човекова власт над природом не значи да је човек створен да изабљује и уништава природу како то ми данас чинимо, већ је позван да буде посредник између целокупне природе и Бога, тј. да буде свештеник у природи и њен спаситељ од смрти (уп. Рим 8, 19–21). Да природу приноси и сједињује је са Богом, како би и он и природа живели вечно.

Ово нам је показано и потврђено у Христу. Целокупним својим начином живота а посебно својом крсном жртвом Христос је људску природу, а преко ње и осталу створену природу принео Богу Оцу. На овај начин Христос је постао свештеник у природи који жртвоприноси створену природу Богу Оцу. Као одговор на овај Христов жртвени дар, Бог Отац је даровао човеку, као и осталој створеној природи у Христу, вечни живот. То је показано у догађају Васкрсења Христовог из мртвих.

Истовремено Исус Христос је постао свештеник и посредник и у сједињењу свих људи, који то желе, и целокупне природе с Богом Оцем. Христос је својим оваплоћењем постао једини истински свештеник и посредник између творевине и Бога и омогућио је сваком човеку да се сједини с Богом и да постоји вечно, како он тако и природа. Дакле, човек је позван да себе и своју природу, уколико то слободно жели, принесе и сједини са Христом како би је Христос привео и сјединио с Богом Оцем. Сам човек мимо Христа није свештеник и не може да се сједини с Богом. То може једино преко Христа у Литургији, тј. у Цркви. На то указују Литургија и њене радње. На Литургији се дарови природе, хлеб, вино, вода и др. које доноси верни народ, предају у руке епископу који је икона Христа да би их овај принео Богу Оцу. Призивом Светог Духа на све верне и на принесене дарове и људи и дарови природе постају сједињени с Христом и Богом Оцем нераздељиво и несливено и на овај начин постају обожени. Природа и људи у литургијском приносу иконијски приказују последњу реалност света, тј. Царство Божје у коме превазилазе смрт делатношћу Светог Духа, како је то учињено и у случају Христовог васкрсења из мртвих. Ово указује на коначни циљ и судбину целокупне природе а који је да она буде принесена Богу преко Христа посредством Светог Духа како би свет на

крају историје превазишао смрт и постао Вечна Космичка Литургија, односно Царство Божје. Дакле, природа није створена да би била потрошена и изгубљена, већ да би живела вечно. И то у заједници с Богом у Христу и као Христос. Међутим то природа не може да оствари сама, мимо човека. Човек је једино биће које као свештеник може да принесе природу Богу. Истовремено, спасење природе од смрти од стране човека је истовремено и спасење човека као човека, као личности. Човек се разликује од природе, тј. од свих других живих бића, али није независан, односно одељен од ње у свом постојању. Разлика човека у односу на природу је у томе што је човек слободан, што је личност. Међутим, личност човека не постоји без створене природе, као што ни природа не постоји без личности човека. На који начин може савремени човек да промени онтологију индивидуализма у онтологију односа и заједништва и да како човек, тако и свет постоје литургијски?

Начин остварења онтологије односа у Цркви и свакодневном животу

На основу литургијског искуства начин да човек промени онтологију индивидуализма и егоизма у постојање као заједнице јесте Крштење. Крштење је предуслов да неко постане члан литургијске заједнице. Шта је суштина догађаја Крштења? Крштење је симболичко умирање старог човека и рађање новог. То, другачије речено, значи, да би човек постао биће заједнице потребно је да се одрекне своје воље, тј. свога егоизма и да слободу пројави као љубав према другом човеку и природи у Литургији. На овај начин човек превазилази смрт и васкрсава у Христу. То може да учини човек само ако жели, ако своју слободу изрази конструктивно, да сабира и да сједињује једно са другим, а не да разграђује и уништава. Јер смрт није ништа друго до раздељење човека од другог човека, од Бога као и раздељење јединствене природе на делове до њиховог ишчезнућа.

Ово је у суштини сам етос православно-хришћанског подвижништва. Централни елемент монашког пострига и монашког живота јесте одрицање човека од своје воље да би испуњавао вољу другог, тј. вољу Бога. Целокупан подвижнички живот се своди на то да човек буде слободан, а што подразумева ослобођење од робовања својој природи и страстима, како би своју слободу изразио као љубав према другом човеку и према Богу. Без овог ослобођења нема ни љубави: све је само интерес и егоизам, односно самољубље. Зато је инсистирање да се људска слободна воља као кључна за остварење онтологије односа од животне важности за постојање, како човека тако и природе. За разлику од савременог начина школства и образовања у коме доминира развијање и унапређење интелектуалних способности човека као јединке, а самим тим и његово усмерење ка рационалном приступу животу, потребно је едуковати пре свега људску вољу. Воља је кључни елемент за остварење заједнице човека с другим без које, као што

смо видели, нема постојања за човека. За ту заједницу му није потребно толико да развије своје интелектуалне способности, већ да ослободи себе од робовања природи и њеним законима, као и од робовања својим страстима како би своју слободну вољу пројавио као љубав према Богу, другом човеку и природи. Воља човека је кључни елеменат, не само за решење међуљудских односа, а ако хоћемо и примене рационалних решења у вези са проблемима у друштву,² већ и за превазилажење еколошке кризе. Сведоци смо данас да многи апели научника, да човек мора да промени свој став према природи ако жели да опстане и он и планета Земља, и ако су логични не наилазе на одобравање код људи. Само одрицањем од своје воље, или тачније, од самовоље, егоизма и индивидуализма, човек може да промени свој потрошачки менталитет. На то указује аскетско искуство у Хришћанству. Кључни елеменат у православном хришћанском подвижништву јесте одрицање човека од своје воље ради испуњења воље другога, тј. Бога. Тачније, то је вољно одрицање човека од егоизма и индивидуализма и остварење слободне заједнице с Богом и другим човеком. Из те заједнице, као што смо већ видели, неизоставно произлази и љубав човека према осталој природи као творевини Божјој. Едукација би, дакле, морала да обрати пажњу на онтологију односа и заједништва, а самим тим и на образовање људске воље јер је воља кључни елеменат на основу кога се остварује заједница човека с другим човеком и са Богом, тј. заједница љубави према другом и према Богу. Јер без слободе нема љубави а без љубави према другом и према Богу нема ни постојања. То мора почети најпре из породице а затим да се настави у школама и свим осталим друштвеним институцијама. На то мора да обрате пажњу и све Цркве и хришћанске заједнице.

Закључак

Односна или релациона онтологија на којој инсистира хришћанска православна теологија на основу учења о Богу који је Света Тројица и практичног литургијског и подвижничког живота може да буде прихваћена и од стране науке. За то постоје довољно елемената у савременој науци, као што је Ајнштајнова теорија релативитета и Квантна теорија.³ Уз то инсистирање на образовању људске воље која је кључни елеменат хришћанске онтологије, човек може од индивидуе да постане личност, тј. биће заједнице а самим тим и да промени свој потрошачки менталитет у односу на другог човека и природу. Све ово је неопходно уколико желимо да спасемо себе а самим тим и природу од смрти и коначне пропасти.

² На људску вољу као кључни елеменат живота и постојања указују не само Свети Оци и подвижници, већ и велики руски књижевник Ф. Достојевски у својим делима. Достојевски јасно показује колико је велика утопија утемељити живот на логици и рационалном приступу њему уколико постоји људски егоизам и самовоља.

³ Види, Зизијулас, 2019, стр. 1–20.

Литература

- Зизијулас, Ј. (2019). Светоотачка антропологија и модерни свет. *Саборносiй*, 1–20.
- Мидић, И. (2019). Теологија и еколошки проблем, *Саборносiй*. 21–28.

Ignatije Midić

University of Belgrade, Faculty of Orthodox Theology, Belgrade

Christian-orthodox view of the world and environmental problem

Pollution of environment and the irreversible destruction of nature has become the way of life of the modern world. The consequences of that are obviously tragic for human life and for the survival of the entire planet Earth. This article has an aim to answer the question: what can the Orthodox Church do to stop this problem, if it cannot regain what has already been lost? To answer this question, the author first analyzes the causes of the ecological catastrophe, and then offers a theological answer to the posed problem.

Key words: ecological problem, ecology, theology, Eucharist, nature, salvation.

Датум пријема чланка: 11. 07. 2020.

Датум прихватања чланка за објављивање: 07. 09. 2020.